

SEDIUL CENTRAL AL ACADEMIEI DE ȘTIINȚE A MOLDOVEI – CLĂDIRE DE PATRIMONIU DE VALOARE NAȚIONALĂ

DOI: <https://doi.org/10.52673/18570461.23.2-69.17>

CZU: 727.5:061.12

Dr. hab. în studiul artelor, dr. hab. în istorie **Liliana CONDRATICOVA**^{1,2}E-mail: condraticova.asm@gmail.comORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8735-3364>**Alina OSTAPOV**³E-mail: alina.ostapov@mc.gov.mdORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3952-8940>¹Academia de Științe a Moldovei²Universitatea de Stat din Moldova³Ministerul Culturii al Republicii Moldova

HEADQUARTERS OF THE ACADEMY OF SCIENCES OF MOLDOVA - HERITAGE BUILDING OF NATIONAL VALUE

Rezumat. The current headquarters of the Academy of Sciences of Moldova (ASM) was built in the years 1951–1955 according to the project of the renowned architect Valentin Mednec/Mednic and Aleksandr Vedenkin, being a remarkable example of "Stalinist" architecture, characterized by monumentalism, sober aesthetic appearance but also exuberance of decorative elements, perfectly fitted into the urban landscape, including as a starting point for the city's main artery. The present article is a synthesis of archival data that brings to the attention of researchers in the fields of history, architecture, and art the new or less known aspects about the ASM headquarters, as well as arguments in favor of its patrimonial value. The General Assembly of the Academy of Sciences of Moldova from March 22, 2023, unanimously supported the proposal of the general scientific secretary of ASM, dr. hab. Liliana Condraticova, to include this emblematic building from the center of Chisinau into the Register of monuments of the Republic of Moldova protected by the state, approved by the Decision of the Parliament no. 1531 of 1993 (with subsequent additions). There was drawn up a study regarding the history and architectural value of the building, accompanied by unpublished archival images and plans of the building, as well as recent photos, the respective file being submitted for examination to the Ministry of Culture. With the inclusion of the ASM building in the Register of Monuments, the monument classification activities will continue and it will be possible to initiate the inclusion of the entire Ștefan cel Mare și Sfânt boulevard from Chisinau in the Register of Monuments of the Republic of Moldova thanks to the location of several heritage buildings along the main artery of the city.

Keywords: Academy of Sciences of Moldova, building, heritage, headquarters, national value, architecture, art, members of ASM, Register of Monuments protected by the state.

Rezumat. Sediul actual al Academiei de Științe a Moldovei (AȘM) a fost construit în anii 1951–1955 după proiectul renumitului arhitect Valentin Mednec/Mednic și al lui Aleksandr Vedenkin, fiind o mostră remarcabilă de arhitectură „stalinistă”, caracterizată prin monumentalism, aspect estetic sobru, dar și exuberanță a elementelor decorative, încadrată perfect în peisajul urban, inclusiv ca punct de pornire pentru artera principală a orașului. Articolul de față constituie o sinteză a datelor de arhivă care aduce în atenția cercetătorilor din domeniul istoriei, arhitecturii și artei aspecte inedite sau mai puțin știute despre sediul AȘM, precum și argumente în favoarea valorii sale patrimoniale. Adunarea Generală a Academiei de Științe a Moldovei din 22 martie 2023 a susținut în unanimitate propunerea secretarului științific general al AȘM, dr. hab. Liliana Condraticova, de a include această clădire emblematică din centrul Chișinăului în Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat, aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr. 1531 din 1993 (cu completările ulterioare). Au fost elaborate studiul privind istoricul și valoarea arhitecturală a clădirii, însoțit de imagini de arhivă inedite și planurile clădirii, precum și de fotografiile recente, dosarul respectiv fiind transmis spre examinare Ministerului Culturii. Odată cu includerea clădirii AȘM în Registrul monumentelor vor continua activitățile de clasare a monumentelor și se va putea iniția includerea întregului bulevard Ștefan cel Mare și Sfânt din Chișinău în Registrul monumentelor Republicii Moldova grație amplasării de-a lungul arterei principale a urbei a mai multor clădiri de patrimoniu.

Cuvinte-cheie: Academia de Științe a Moldovei, clădire, patrimoniu, sediu, valoare națională, arhitectură, artă, membri ai AȘM, Registrul monumentelor ocrotite de stat.

ARGUMENT. SCURT ISTORIC AL ACADEMIEI DE ȘTIINȚE A MOLDOVEI

Academia de Științe a Moldovei (AȘM) a sărbătorit în iunie 2021 cea de-a 60-a aniversare de la fondare și împlinirea a 75 de ani de la crearea primelor institute de cercetare de tip academic [1]. În premieră, evenimentul aniversar a fost marcat într-un mod inedit, printr-o „Săptămână a științei” desfășurată în zilele de 7-12 iunie 2021, în cadrul căreia au fost organizate prelegeri publice și conferințe științifice, înmânate însemnele de membru de onoare al AȘM, au avut loc concerte aniversare și alte activități [2, pp. 7-13].

De luat aminte că în spațiul actual al Republicii Moldova cercetări științifice se efectuau cu mult înainte de 1946, prin contribuția Seminarului Teologic din Chișinău (1813), Muzeului Antichității Pontului Scitic (1880), Observatorului Meteorologic din Chișinău (1886), Comisiei Guberniale a Arhivelor din Basarabia (1898), Muzeului Ținutului Natal (1889), astăzi Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală, Societății Naturaliștilor și Amatorilor de Științe Naturale din Basarabia (1904), Societății Arheologice Istorico-Bisericească din Basarabia (1904), Observatorului Astronomic din Dubăsarii Vechi (documentat din anul 1908). În 1934, la Chișinău au fost inaugurate Institutul Social Român din Basarabia, Comisia Monumentelor Istorice (Secția din Basarabia), Școala de Viticultură și Vinificație din Chișinău. Subliniem că printre membrii fondatori ai Academiei Române, în anul 1866, sunt trei personalități originare din Basarabia: Alexandru Hâjdău (1811–1872), Constantin (Costache) Stamati (1786–1869) și Ioan Străjescu (1833–1873). În primele decenii ale secolului al XX-lea, membri ai Academiei Române au fost aleși istoricul Ștefan Ciobanu (1918), fizicianul Ion Inculeț (1918), publicistul și poetul Pantelimon Halippa (1918), istoricul Iustin Frățiman (1919) [1; 3].

Activitatea Academiei de Științe a Moldovei și-a găsit o largă reflectare într-un șir de publicații științifice și de popularizare [4; 5; 6; 7, pp. 16-22; 8, pp. 7-17; 9, pp. 6-34; 10; 11, pp. 425-451], în 2021 fiind editat un volum enciclopedic actualizat [3; 12, pp. 161-163]. În mod retrospectiv, a fost studiată constituirea Bazei Moldovenești de Cercetări Științifice (1946), reorganizată în Filiala Moldovenească a Academiei de Științe a URSS (1949), formarea Academiei de Științe și activitatea acesteia în perioada sovietică, precum și activitatea Academiei de Științe a Moldovei în perioada de după declararea independenței.

După cel de-al Doilea Război Mondial, RSS Moldovenească (RSSM) era unica republică care nu avea o Academie de Științe. În spațiul ex-sovietic primele

baze și filiale academice au fost fondate în Ucraina (1918), Belarus (1929), Armenia și Georgia (1932–1933). În Lituania, Academia de Științe a fost înființată la 16 ianuarie 1941; în Estonia, Centrul academic (fondat la 28 ianuarie 1938) a fost reorganizat după modelul sovietic la 28 iunie 1945; în Letonia, Academia de Științe a fost constituită la 14 februarie 1946.

În anul 1951, în RSSM a început să circule insistențea ideea fondării unei Academii de Științe, iar în 1956 Prezidiul Academiei de Științe a URSS a propus reorganizarea Filialei Moldovenești în Academie. În anul 1953, Filiala Moldovenească avea trei institute de cercetare: Institutul de istorie, limbă și literatură, Institutul de pomicultură, viticultură și vitărit, Institutul de agrologie, agrochimie și ameliorare, Grădina Botanică (fondată în septembrie 1950) ș.a. Un proiect al organigramii Academiei de Științe a RSSM a fost elaborat în ianuarie 1957. În 1958 a fost aprobată componența nominală a Consiliului Filialei Moldovenești în frunte cu prof. Iachim Grosul. Hotărârile privind crearea Academiei de Științe a RSSM au fost aprobate în decursul anului 1960. Fondarea Academiei de Științe are loc prin reorganizarea Filialei Moldovenești, în 1961, iar inaugurarea a avut loc la 2 august 1961, în sala Teatrului Academic „Aleksandr Pușkin” (actualmente, Teatrul Național „Mihai Eminescu”). Prima sesiune științifică a Academiei a avut loc la 3 august 1961, în cadrul căreia dr. hab. Iachim Grosul, președintele Academiei, a prezentat raportul *Despre dezvoltarea cercetărilor științifice și obiectivele Academiei de Științe a RSS Moldovenești* [1; 3].

Deducem, din analiza studiilor publicate, că acestea elucidează preponderent etapele formării Academiei de Științe, structura ei, activitatea membrilor titulari și membrilor corespondenți, rezultatele științifice obținute. Clădirea istorică din inima Chișinăului, care este și punctul de pornire pentru artera principală a orașului, sediul actual al AȘM de pe bd. Ștefan cel Mare și Sfânt 1 a trezit sporadic interesul reprezentanților mass-mediei, dar și al cercetătorilor din domeniul istoriei și artelor vizuale [13; 14; 15; 16, pp. 106-118; 17, pp. 317-335; 18, pp. 69-79; 36, pp. 12-37]. În acest context, este îndreptățită intenția noastră de a scoate din conul de umbră destinul unei clădiri-simbol pentru mediul academic, pentru municipiul Chișinău și pentru Republica Moldova. Ne-am propus ca scop să reflectăm istoria acesteia începând de la etapa construcției, să prezentăm aspecte ce se constituie în argumente indubitabile privind valoarea sa arhitecturală, artistică și memorialistică, calitatea sa de monument de importanță națională ce trebuie să fie inclus în Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat.

VALOAREA ISTORICO-MEMORIALISTICĂ, ARHITECTURALĂ ȘI ARTISTICĂ A CLĂDIRII AȘM

În fondurile Agenției Naționale a Arhivelor, Direcția Generală Arhiva Națională (ANA, DGAN) [19; 25; 32], au fost identificate un șir de documente despre construcția clădirii Academiei de Științe, care aduc lumină în mai multe chestiuni. Pornind de la opinia formulată despre necesitatea fondării în RSS Moldovenească a unei instituții academice, urma să fie identificată o clădire pentru viitoarea Academie de Științe. Pe baza fotografiilor de epocă și a memoriilor locuitorilor, completate de dosarele de arhivă, am stabilit că Filiala Moldovenească a Academiei de Științe a URSS și-a avut unul dintre sediile sale pe str. Alexie Mateevici 85, în clădirea fostului Gimnaziu pentru fete fondat în 1892 de baronesa Iulia A. von Gheiking [20]. Din păcate, o clădire memorabilă pentru Basarabia, amplasată în centrul istoric al Chișinăului, a ajuns astăzi în stare avansată de degradare [21, p. 272]. Precizăm că din anul 2012, clădirea se află în gestiunea Ambasadei Germaniei și urmează a fi reconstruită [22].

Corespondența arhitectului A. Șciusev cu Direcția pentru Arhitectură de pe lângă Sovietul de Miniștri al RSSM și al Uniunii Arhitecților din RSSM privind reconstrucția și planificarea orașului Chișinău în anii 1945–1946 elucidează mai multe aspecte privind reconstrucția capitalei, inclusiv construcția sediului pentru Academia de Științe. Din scrisoarea acad. A. Șciusev în adresa tov. T. Troian, vicepreședinte al Sovietului de Miniștri al RSSM, și a arhitectului V. Smirnov, șef al Direcției pentru Arhitectură pe lângă Sovietul de Miniștri al RSSM, desprindem informații valoroase despre construcția nu doar a blocului administrativ, ci a unui complex academic, arhitectul academician venind cu indicații privind clădirile pentru Academia de Științe [25]. Aflăm că arhitectul Șciusev a propus crearea unui complex destinat în exclusivitate Academiei de Științe a RSSM, ce urma să fie înălțat în cartierul Valea Dicescu din sectorul Centru al Chișinăului, situat în partea de sud-vest a urbei. Complexul academic integra Vila Inginerului G. Pronin (str. A. Mateevici 79), sediul Filialei Moldovenești a Academiei de Științe (str. A. Mateevici 85) și sediul în acea vreme al Sovietului de Miniștri al RSSM (str. A. Mateevici 87), în care pe 3 august 1961 s-a desfășurat prima sesiune științifică a Academiei de Științe a RSSM.

Precizăm că sediul actual al Academiei, potrivit documentelor timpului, a fost inițial proiectat ca sediu al Comitetului Raional Chișinău și al Comitetului Executiv Raional Chișinău, proiect declarat o prioritate sub aspect urbanistic și politic.

Potrivit specialiștilor în domeniul arhitecturii, anii 1944–1955 se încadrează în istoria urbanismului din spațiul actual al Republicii Moldova drept perioada arhitecturii „staliniste”, caracterizată prin monumentalism, clădiri unicate de o estetică impresionantă și definitorie ca exuberantă decorativă, amplasate pe străzile principale ale urbelor. Arhitecții îndeplineau directivele politice, activitatea lor era coordonată și controlată de instituțiile de stat. De fapt, construcțiile de tip „stalinist” reprezintă într-un fel o remodelare a arhitecturii clasice realizate în spiritul autorităților sovietice [16, pp. 106-118]. Dezvoltarea pe orizontală, cu echilibrare pe verticală prin intermediul coloanelor și pilaștrilor oferă masivitate edificiilor perioadei construcțiilor „staliniste”. Schițele arhitecților conțin mai multe elemente arhitecturale decorative, unele dintre ele păstrându-se și actualmente, conferind sobrietate și eleganță centrului istoric al Chișinăului.

În arhitectura RSSM acești ani au fost marcați prin elaborarea planurilor generale de reconstrucție și restabilire a localităților. Chișinăul a fost devastat de sovietici în vara lui 1941 și distrus în anii celui de-al Doilea Război Mondial [23]. „Planul general de reconstrucție a orașului Chișinău”, inițiat de arhitectul Alexei Șciusev, a fost revăzut în 1952, clădirea AȘM de pe bd. Lenin (actualmente, Ștefan cel Mare și Sfânt 1) încadrându-se optim în centrul capitalei. Accentul principal al planului urbanistic revenea clădirii Sovietului de Miniștri (edificată în 1964) [24, p. 238] și a pieței de aici, care este centrul compozițional (actualmente clădirea Guvernului și Piața Marii Adunări Naționale), iar toate construcțiile pe perimetrul străzii A. Mateevici până la râul Bâc, de la sediul Academiei de Științe a RSSM (bd. Ștefan cel Mare și Sfânt 1) până la Institutul de Stat de Medicină din Chișinău (actualmente, Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”, bd. Ștefan cel Mare și Sfânt 165) devin centrul orașului [25]. Este perioada când predomina concepția construcției fațadelor în spiritul neoclasicismului, cu așezarea obligatorie de-a lungul liniei roșii a celor mai importante artere. Acest fapt a condiționat unitatea arhitecturală a edificiilor construite în diferite perioade istorice, formând un ansamblu arhitectural integru. Clădirea AȘM a devenit astfel început de stradă, iar bd. Ștefan cel Mare și Sfânt – axa longitudinală a urbei pe care urmau a fi amplasate cele mai importante edificii (figurile 1, 2).

Despre autorii proiectului clădirii în cauză, m. c. al AȘM, dr. hab. în studiul artelor, arhitectul Mariana Șlapac afirmă că, potrivit cutumelor timpului, „toate clădirile importante din periferia imperiului sovietic erau construite de un arhitect local, care neapărat era tutelat sau coordonat de un arhitect din

Figura 1. AȘM la etapa construcției, începutul anilor 1950 (sursa: ANA, DGAN).

metropolă” (adică de la Moscova) [14]. În atare circumstanțe, alături de numele arhitectului din Chișinău, Valentin Mednec, își face apariția numele arhitectului rus Aleksandr Vedenkin. Subliniem că Valentin Mednec/Mednic (1910, Comrat – 2008, Moscova) a fost un renumit arhitect din RSSM, în 1929 a intrat la Facultatea de Arhitectură a Institutului Politehnic din Brno (Cehia), după care, în anii 1934–1937, a studiat la Institutul de Arhitectură din București (actualmente, Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu”). A fost membru al grupului arhitectului A. Șciusev pentru elaborarea planului de reconstrucție a Chișinăului (1947–1949); șef al departamentului de proiectare și planificare al Biroului de Arhitectură al RSSM (în 1944); membru al Uniunii Arhitecților din RSSM. Este autor al mai multor clădiri din Tighina, Fălești, Otaci, precum și din Chișinău, cum ar fi Întreprinderea de Stat „Poșta Moldovei” (bd. Ștefan cel Mare și Sfânt 134), pe care a fost instalat basorelieful arhitectului [15, p. 246]. În mai multe surse [13] numele arhitectului este trecut ca Mednec. Însă documentele de arhivă și proiectele semnate personal de arhitect ne aduc în atenție varianta de Mednic [26, p. 137-144]. Arhitectul rus Aleksandr Vedenkin (1926), membru al Uniunii Arhitecților a URSS din 1952, este pensionat de mai mulți ani și nu era activ la momentul elaborării acestui studiu [27].

Sarcina arhitectural-planimetrică pentru proiectarea clădirii administrative (azi sediul AȘM) a fost elaborată de Dorfman și la 27 februarie 1952 aprobată de arhitectul-șef al orașului Chișinău F. Naumov. Cităm din dosarul de arhivă: „Teritoriul alocat pentru construirea clădirii administrative este situat pe latura de sud-vest a pieței de paradă, aflată în proiectare, la intersecția străzii Lenin cu pasajul care duce spre strada Muncești. Se acceptă liniile roșii și limitele amplasamentului conform proiectului aprobat de arhitectul-șef al orașului. În prezent, amplasamentul este

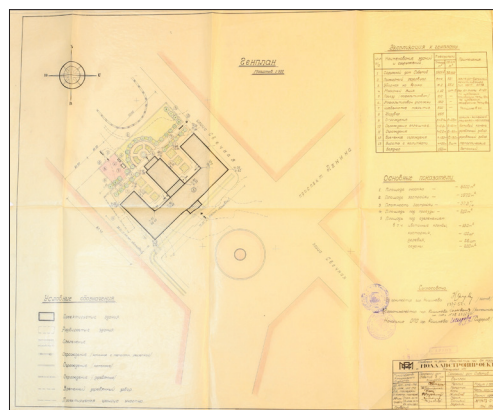

Figura 2. Planul general al clădirii, martie 1952 (sursa: ANA, DGAN).

ocupat de Grădina Publică Ciuflea și este complet liber de construcții. Proiectul construcției trebuie să fie unul individual, ținându-se cont de cerințele și construcția în zonele seismice, conform sarcinii. Înălțimea clădirii trebuie să fie 4-5 etaje cu subsol, cota minimă a cornișei de încoronare de la nivelul trotuarului este de 16,30. Având în vedere importanța dominantă a acestei clădiri în întregul ansamblu al pieței, arhitectura clădirii ar trebui decisă în forme monumentale, care să reflecte natura clădirii administrative – Casa Sovietelor” [19; 32]. Documentul este semnat de arhitectul principal al proiectului, V. Mednic, și de inginerul principal al proiectului – un oarecare Dulițki.

Clădirea Academiei de Științe de pe bd. Lenin (astăzi bd. Ștefan cel Mare și Sfânt 1) a fost construită timp de patru ani, în 1951–1955. Conform proiectului din etapa anului 1954, pe părțile laterale ale clădirii se află scuturile cu cartușe, decorate cu două vrejuri suspendate, iar pe centru era indicat anul 1954, astăzi fiind trecut anul finalizării construcției – 1955 (figura 3).

Proiectarea și construcția acestuia până în anul 1955 a fost un concurs de împrejurări favorabile, întrucât prin hotărârea CC al URSS și Sovietului de Miniștri al URSS „Cu privire la lichidarea excesului în proiectare și construcție” din 1955 în noile construcții urbane s-a pus deja accent pe raționalism, laconism, sunt renegate principiile estetice, edificarea construcțiilor se baza pe simplitate, funcționalitate, rentabilitate și cerințe înalte față de aspectul artistic. Clădirea AȘM a fost construită conform principiului de orientare a fațadelor principale pe artera orașului. Fațada are un aspect monumental grație simetriei compoziției, frontonului ce marchează accesul principal în clădire. În planimetria interioară se ținea cont de principiile simetriei compoziției, toate birourile sunt integrate în jurul sistemului avansat de coridoare. Unele particularități stilistice ale arhitecturii naționale au fost reflectate în decorul fațadei.

Figura 3. Scutul cu anul finalizării construcției, 1955, flancat de coloane decorative (foto L. Condraticova).

Arhitectura, dictată de autorități, impunea forme monumentale, care să reflecte natura clădirilor administrative ale epocii, în stilul grandomaniei sovietice. În rezolvarea compoziției fațadelor era necesar să se obțină expresivitatea maximă a imaginii unei clădiri publice (figura 4). „Atât arhitectura clădirii, cât și decorul ei sunt determinate de arhitectura monumentală sovietică din perioada stalinistă. ... Clasicismul monumental sovietic a devenit la acea vreme expresia armoniei și frumuseții în arhitectura unei țări care pretindea a fi un stat de tip nou al muncitorilor și țăranilor”, afirmă m. c. al AȘM Mariana Șlapac [14].

Aflăm din dosarele vremii că arhitectura ar trebui să fie simplă, sobră și, în același timp, bogată și convingătoare. Este posibilă utilizarea stâlpilor, pilaștrilor ș.a. În interpretarea detaliilor, o atenție deosebită se acorda măiestriei și priceperii în utilizarea motivelor arhitecturii populare și a artei aplicate. Pe frontonul clădirii a fost instalată stema RSSM, care după 1991 a fost demontată ca însemn heraldic de inspirație sovietică [15, p. 246]. În anul 2006, pe frontonul clădirii a fost montată stema AȘM turnată în fontă (figura 5).

„Partea inferioară a frontonului conține o placă cu o linie în formă de zigzag sub care, pe centru, se află un feston (ghirlandă de sărbătoare). Fațada principală, din proiectul elaborat în martie 1952, era încununată de mici frontoane laterale. De ambele părți laterale se află câte un obelisc similar frontonului central. Iar sub această compoziție se află o placă dreptunghiulară cu ornament de linie zigzagată. Conform proiectului din anul 1954, pe părțile laterale, de colț ale clădirii se află scuturile cu cartușe, lateral decorate cu două vrejuri suspendate, iar centrat este anul 1955. Aspectul monumental este reprezentat prin îmbinarea pilaștrilor și coloanelor atât pe fațada principală, cât și pe cele laterale. Capitellul pilastrului este decorat cu un ornament floral, flancat de două volute, dedesubt se află două festoane cu ciucuri, care conțin struguri de viță-de-

Figura 4. Sediul AȘM, anul 2006 (foto V. Colos).

vie (conform proiectului sunt fructe de măr). Partea inferioară prezintă motive fitomorfe aranjate ritmic. Conform proiectului, partea centrală avea un aspect bogat și prin poziționarea a patru pilaștri la porticul central, pe partea superioară a cărora se afla câte o sculptură (de la stânga la dreapta): mecanizatorul, învătătoarea, muncitorul și colhoznica (care nu au fost realizate odată cu plasarea în această clădire a sediului AȘM)” [16, pp. 106-118; 17, pp. 317-335].

De fapt, construcțiile de tip „stalinist”, în care se încadrează și sediul AȘM, reprezintă într-o oarecare măsură o remodelare a arhitecturii clasice, doar că realizată în spiritul autorităților sovietice [16, pp. 106-118]. Masivitatea edificiilor „staliniste” se datorează dezvoltării pe orizontală, cu echilibrare pe verticală prin intermediul coloanelor și pilaștrilor. Schițele arhitecților acestei perioade reprezintă mai multe elemente arhitecturale decorative, conferind eleganță centrului istoric al Chișinăului anume prin executarea la superlativ a acestor „fațade de paradă”. Foarte decorative, ele integrează însemne heraldice, motive fitomorfe, florale, geometrice abstractizate, adesea împrumutate din ornamentele covoarelor tradiționale basarabene [17, pp. 317-335] și descoperite ca urmare a cercetării mai multor elemente arhitecturale: frontoane, cornișe, antablamente, parapete, intrările principale, coloane, pilaștri, ancadramentele ferestrelor. Constatăm că aceste elemente tradiționale au fost adesea distorsionate, stilizate în urma angajării politicului, situație la care a fost supus în acea vreme, de exemplu, și portul tradițional popular.

Clădirea are cinci niveluri. Planul subsolului și al primelor două etaje este în formă de litera „E” răsturnată, având axa centrală și două axe laterale. Etajele 3, 4 și 5 au planul în formă de literă chirilică „II” („P” română) (figura 2). „În axă se găsește un rezalit divizat în patru pilaștri, iar la cel de-al treilea nivel se află trei ferestre hexagonale. Sub aceste ferestre se găsesc trei intrări principale. Următoarele trei etaje construite din piatră

Figura 5. Frontispiciul cu emblema Academiei de Științe a Moldovei (foto A. Ostapov).

albă de calcar sunt individualizate prin pilaștri cu capiteli, cu elemente decorative caracteristice arhitecturii sovietice. Deasupra lor sunt plasate medalioane rotunde. Cel de-al cincilea nivel al clădirii cu ferestre arcuite a fost colorat în roșu. Construcția este încununată de un parapet perforat și un stâlp decorativ. O altă orizontală decorativă este brâul ornamentat (figura 6) între primul și cel de-al doilea nivel, inspirat din arhitectura medievală a mănăstirilor din spațiul românesc”, menționează m. c. Mariana Șlapac despre clădirea AȘM [14].

Între etajul unu și doi al clădirii este instalată o compoziție decorativ-modulară monumentală – panoul decorativ de ceramică *Fizica* (4 × 3 m, lut, email), realizată în anul 1982 de renumiții ceramiști Nelly Sajin (1938–1996) și Vlad Bolboceanu (1956–2004).

În axa centrală la etajul unu se află o sală spațioasă de festivități, cunoscută în prezent ca Sala Azurie (numită anterior „Sala Mare”), care rămâne a fi una dintre cele mai spațioase și estetic amenajate săli destinate mediului academic pentru desfășurarea celor mai importante activități (figura 7). În vâltoarea pregătirilor către aniversarea a 60-a de la crearea primelor instituții de cercetare de tip academic, în anul 2006, Sala Mare de ședințe a fost reconstruită temeinic, inclusiv la nivelul tavanului, iar scena a fost modificată și transferată de pe o latură pe alta a sălii. Tot în 2006, a fost aprobată stema, steagul și emblema AȘM, au fost cusute fracuri pentru membri titulari și membri corespondenți ai AȘM [28, pp. 109-110].

Pe lângă Sala Azurie, care este și sala principală, la etajul unu se află Sala Argintie și Sala Aurie, iar la etajul doi – Sala Mică. De asemenea, din patrimoniul AȘM fac parte trei tablouri celebre: *Soarele și pâinea* (1977, 130 × 170 cm.), *Poarta Orheiului Vechi* (1977; 130 × 140 cm.) și *Săpăturile de la Orheiul Vechi* (1977, 132 × 142 cm.), donații ale ilustrului artist plastic, membru de onoare al AȘM, Mihai Grecu (1916–1998). „Pentru Mihai Grecu, tripticul solicitat de Academie era mai

Figura 6. Brâul decorativ de pe fațada clădirii (foto A. Ostapov).

mult decât o comandă avantajoasă. Maestrul avea o considerație deosebită pentru omul de știință, el însuși fiind un remarcabil cercetător și experimentator al artelei plastice” [28, pp. 109-110]. Tripticul maestrului Mihai Grecu a fost expus pentru prima dată în anul 1977 în sediul central al AȘM. Ulterior, aceste opere au devenit parte a Academiei. Din păcate, în urma schimbărilor, permutărilor și reparațiilor continue, lucrările semnate de Mihai Grecu au fost depozitate într-o sală necorespunzătoare, fiind repuse la locul de cinste abia în 2006, atunci când AȘM sărbătorea 60 de ani de la întemeierea primelor instituții academice. Grav deteriorate, lucrările au fost supuse restaurării, tot atunci s-au comandat baghete noi, și astfel „Academia și-a serbat jubileul cu fast. Sub semnul Pâinii și a Soarelui lui Mihail Grecu” [28, pp. 109-110]. Astăzi, aceste capodopere, emblematice ca spirit științific și artistic, sunt firesc integrate în spațiul Academiei, iar Sala Aurie a devenit un mini centru expozițional care găzduiește expoziții ale unor plasticieni valoroși din Republica Moldova.

În sediul principal al AȘM de pe bd. Ștefan cel Mare și Sfânt 1, până în anul 2006 a funcționat Biblioteca Științifică a AȘM (fondată în 1928 ca Biblioteca Științifică Moldovenească, iar din 1963, după comasarea a două biblioteci academice, devine Biblioteca Științifică Centrală a Academiei de Științe), care din 2007 constituie Biblioteca Științifică Centrală (Institut) „Andrei Lupan”. Ulterior, Biblioteca AȘM a fost transferată în spațiul special amenajat de pe strada Academiei 5A [29; 30]. Odată cu schimbarea fondatorului institutelor de cercetare de la AȘM și transferul lor către Ministerul Educației, Culturii și Cercetării (MECC) (2018), biblioteca fondată de AȘM a ajuns în administrarea MECC, iar ca urmare a Hotărârii Guvernului nr. 485 din 13 iulie 2022, fondator al fostei Biblioteci Științifice a AȘM devine Universitatea de Stat din Moldova. În intenția de a reface Biblioteca

Figura 7. Sala Azurie a AȘM, 2022
(foto L. Condraticova).

Academiei de Științe, în cadrul celei de-a XV-a ediții a lecturilor academice dedicate Sărbătorii Naționale „Limba Noastră cea Română”, la 30 august 2019, acad. Ion Tighineanu, președintele AȘM, și acad. Emil Burzo, pe atunci președinte al Filialei Cluj a Academiei Române, au tăiat panglica inaugurală a Sălii de Lectură a AȘM, care în anii următori, în baza donațiilor, și-a extins substanțial fondul de carte existent [31, pp. 9-21]. De asemenea, la etajul unu al sediului AȘM se află Muzeul Științei, care după reparația capitală se află actualmente la etapa refacerii expozițiilor științifice. De-a lungul anilor, sediul central al AȘM a găzduit mai multe institute socio-umaniste, Redacția Principală a Enciclopediei Sovietice Moldovenești ș.a.

Constatăm că sediul AȘM de pe bd. Ștefan cel Mare și Sfânt 1 posedă valoare istorică, fiind unica clădire de acest tip destinată unei instituții de tip academic. De aici rezultă și valoarea memorialistică a clădirii. La intrarea principală pe fațada clădirii se află basorelieful din metal al acad. Iachim Grosul (1912–1976) [15, pp. 246-247]. Acad. Iachim Grosul a fost primul președinte al Academiei de Științe, în perioada 2 august 1961 – 9 iunie 1976.

În perioada președinției acad. Aleksandr Jucenko, 1977–1989, Sala Mică a fost îmbrăcată în panouri de lemn și înzestrată cu basoreliefuri din bronz ale fondatorilor AȘM, membri titulari și membri corespondenți numiți la 2 august 1961, care au format corpul inițial al savanților Academiei de Științe a RSSM (figura 8). Prin Hotărârea Sovietului de Miniștri al RSSM din 1 august 1961, au fost desemnați 24 de membri ai Academiei: 11 membri titulari – chimistul Anton Ablov, matematicianul Vladimir Andrunachievici, economistul Vasili Cervinski, agronomul Prokofi Dvornikov, istoricul Iachim Grosul, inginerul Boris Lazarenko, chimistul Gheorghi Lazurievski, poetul Andrei Lupan, biologii Iacob Prinț și Aleksei Spassky, lingvistul și istoricul literar Iosif Vartici-

Figura 8. Sala Mică a AȘM cu basoreliefurile înaintașilor (foto L. Condraticova).

an și 13 membri corespondenți: inginerul Gheorghe Cealți, lingvistul Nicolae Corlăteanu, agronomii Ion Dicusar și Anatoli Kovarski, biologii Lazar Dorohov, Constantin Moraru și Mihail Iaroșenko, economistul Nikolai Frolov, chimistul Iuri Lealikov, inginerul Iuri Petrov, geograful Makari Radul, istoricul și filologul Eugeniu Russev și oenologul Petru Ungureanu [3, pp. 128-139; 4; 15, pp. 245-246; 33; 34]. Cele 16 basoreliefuri de bronz încununează Sala Mică a AȘM ca un omagiu de pietate adus înaintașilor, cercetători științifici și oameni de cultură din diferite domenii. 12 basoreliefuri sunt dedicate fondatorilor Academiei de Științe: acad. Vasili Cervinski, acad. Prokofi Dvornikov, acad. Iachim Grosul, acad. Boris Lazarenko, acad. Iacob Prinț, acad. Anton Ablov, m. c. Ion Dicusar, m. c. Anatoli Kovarski, m. c. Lazar Dorohov, m. c. Iuri Lealikov, m. c. Makari Radul și m. c. Petru Ungureanu. Încă patru basoreliefuri reprezintă oameni de știință care au devenit ulterior membri ai AȘM: acad. Vladimir Râbin (1965), acad. Ilie Budac (1972), m. c. Mihai Moldovan (1978) și m. c. Dmitri Verderevski (1970). Sala Mică a AȘM posedă o certă valoare memorialistică, aducându-se astfel omagiu cercetătorilor care au stat la temelia Academiei de Științe a Moldovei, o veritabilă instituție a personalităților notorii din republică, ale căror nume și fapte au fost inscripționate în memoria urmașilor.

Subliniem că după declararea independenței Republicii Moldova membrii AȘM s-au învrednicit de basoreliefuri instalate pe fațadele clădirilor unde au activat sau unde au locuit, precum și de busturi sau străzi denumite în cinstea lor. Vom consemna aici basoreliefurile acad. Nicolae Testemițeanu de pe casa unde a locuit (bd. Ștefan cel Mare și Sfânt 69), acad. Boris Lazarenko de pe fațada sediului Institutului de Fizică Aplicată (str. Academiei 5), acad. Sergiu Rădăuțanu de pe sediul Universității Tehnice a Moldovei (bd. Ștefan cel Mare și Sfânt 168) etc.

[15, pp. 238-243, 247]. Mai multe basoreliefuli au fost instalate pe clădirile institutelor de cercetare fondate de către AȘM și care după 2018 au fost trecute către alt fondator, Ministerul Educației, Culturii și Cercetării, pentru ca în 2022 să fie fuzionate cu universitățile din Chișinău.

De luat aminte că primele decenii postbelice se caracterizează printr-o transformare culturală multilaterală, sistemul ideologic comunist subordonând artele în scopul educării populației în spiritul sovietic. Arhitectura a devenit reprezentarea vizuală a puterii politice sovietice, fiind una dintre principalele manifestări ale acesteia. Astăzi, edificiile postbelice ale Moldovei sovietice, inclusiv sediul Academiei de Științe a Moldovei, contrastează cu arhitectura din Moldova independentă, fiind lesne identificate prin multiplele sale decorațiuni (coloane și pilaștri, elemente decorative situate pe frontoane etc.). Aceste edificii reprezintă arhitectura realist-socialistă, esteticul cărora exprimă mesajul ideologic al regimului totalitar. Este important totuși de a sublinia măiestria arhitecților și specialiștilor din domeniu care, deși ghidați de politic, au îmbinat cu pricepere doctrina comunistă și practica arhitecturală, creând opere cu aspect monumental, care astăzi au ajuns un adevărat simbol cultural al perioadei [35, p. 82; 36, p. 30].

Menționăm în context că pe strada principală a capitalei, care începe cu sediul AȘM, regăsim mai multe clădiri monumentale: sediul Curții de Conturi de pe bd. Ștefan cel Mare și Sfânt 69 (inițial Ministerul Industriei Ușoare a RSSM); sediul Procuraturii Generale de pe bd. Ștefan cel Mare și Sfânt 73 (anterior Ministerul Industriei Alimentare); clădirea actualului Teatru Național „Mihai Eminescu” (bd. Ștefan cel Mare și Sfânt 79); Cinematograful Patria „Emil Loteanu” (bd. Ștefan cel Mare și Sfânt 103) ș.a. [16, pp. 106-118].

Subliniem că în Registrul monumentelor ocrotite de stat majoritatea monumentelor au fost incluse grație inițiativelor AȘM.

CONCLUZII

Edificiul actual al AȘM de pe bd. Ștefan cel Mare și Sfânt 1, care este și principalul punct de pornire al arterei principale a urbei, este, indubitabil, o clădire de valoare istorică, arhitecturală și memorialistică în inima Chișinăului, dar și o filă semnificativă din istoria științei din Republica Moldova. Academia de Științe a Moldovei a fost și rămâne o veritabilă instituție a personalităților notorii din republică, numele și faptele cărora au fost inscripționate în memoria urmașilor. Sediul AȘM de pe bd. Ștefan cel Mare și Sfânt 1 posedă

valoare istorică, fiind unica clădire de acest tip destinată instituției de tip academic din Republica Moldova – Academia de Științe a Moldovei, succesoare de drept a Academiei de Științe a RSSM. Valoarea arhitecturală și artistică a sediului AȘM rezultă din coloane, pilaștri, stilul arhitectural, brâul decorativ care împrejmuește clădirea, decorația Sălilor principale de la parter. Elementele decorative ale clădirii AȘM au o prestanță aparte. Per ansamblu, toate aceste aspecte creează premise pentru includerea sediului AȘM în Registrul Monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat.

Membrii Adunării Generale a AȘM, în ședința din 22 martie 2023 [37], au susținut și aprobat unanim hotărârea de a înainta la Ministerul Culturii al Republicii Moldova Nota informativă pentru modificarea Registrului Monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat, aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr. 1531/1993 (cu completările ulterioare) și completarea Registrului Monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat la Capitolul Zona de Centru, compartimentul „Municipiul Chișinău” cu următoarea poziție: clădirea Academiei de Științe a Moldovei, bd. Ștefan cel Mare și Sfânt 1; anii construcției 1951–1955; monument de arhitectură, artă, istorie de importanță națională, clădire de valoare memorialistică; construită după proiectul arhitecților Valentin Mednec (Mednic) și Aleksandr Vedenkin.

În așa fel, prin această acțiune vor putea fi continuate studiarea și pașaportizarea altor clădiri de patrimoniu și inițiată includerea întregului bulevard Ștefan cel Mare și Sfânt în Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat.

BIBLIOGRAFIE

1. Condaticova Liliana. Academia de Științe a Moldovei: 1946–1961–2021, [online] <https://asm.md/informatii-generale> (consultat: 25 august 2021).
2. Tighineanu I. „Săptămâna științei” – o premieră a excelenței dedicată aniversării a 60-a a Academiei de Științe a Moldovei. În: *AKADEMOS*. nr. 2(61), 2021, 7-13.
3. Academia de Științe a Moldovei: evoluție, instituționalizare, personalități (1946–1961–2021): Album enciclopedic / D. Dragnev, C. Manolache, I.V. Xenofontov; coordonator Liliana Condaticova. Chișinău: Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan”, 2021. 148 p.
4. Covarschi Brighida, Jarcuțchi I. *Academicieni din Basarabia și Transnistria (a doua jumătate a secolului al XIX-lea)*, portrete biobibliografice. Chișinău: CETINI, 1996. 128 p.
5. Academia de Științe a Moldovei: Istorie și contemporaneitate, 1946–2006 / Academia de Științe a Moldovei/ Colecția Academica; coord. ed. D. Dragnev, I. Jarcuțchi. Chișinău: I.E.-P. Știința, 2006. 492 p.

6. Dragnev D., Manolache C., Xenofontov I. Republica Moldova – 25 de ani. Repere istorice. Istoria științei, Chișinău: Tipografia Centrală, 2016. 158 p.
7. Manolache C., Xenofontov I. Instituționalizarea științei academice în RSS Moldovenească (1946–1960). În: *AKADEMOS*, 2016, nr. 1 (40), 16-22.
8. Manolache C., Xenofontov I. Academia de Științe a RSS Moldovenești în perioada 1961–1990. Studiu retrospectiv. În: *AKADEMOS*, 2016, nr. 2 (41), 7-17.
9. Dragnev D. Etapele evoluției științelor socio-umanistice din Moldova (1946–2016). În: *Probleme actuale ale istoriei științei, Chișinău*, 2017, 6-34.
10. Istoria Academiei de Științe a Moldovei: Documente și materiale. Vol. I (1944–1949): Baza Moldovenească de Cercetări Științifice a Academiei de Științe a URSS (În contextul instituționalizării științei din RSS Moldovenească), Partea 1-a: (1944–1947) / Ed. și coord.: Manolache C., Dragnev D., Xenofontov I., Chișinău: Biblioteca Științifică (Institut) „A. Lupan”, 2018. 752 p.
11. Dragnev D., Xenofontov I.V. Crearea și activitatea Bazei Moldovenești de Cercetări Științifice a URSS (1946–1949). În: *In memoriam Gheorghe Palade, 1950–2016*, Chișinău, 2018, 425-451.
12. Condraticova Liliana. O radiografie complexă a evoluției AȘM. În: *AKADEMOS*, 2021, nr. 2 (61), 161-163.
13. Smirnov V.F. Gradostroitel'stvo Moldavii. Kishinev: Kartya Moldovenyaske, 1975. 147 p.
14. Hadei Daniela. Sediul AȘM, clădire pentru Administrația Căilor Ferate. [online] <https://www.ziarulnational.md/sediul-asm-cladire-pentru-administratia-cailor-ferate/> (consultat: 13 aprilie 2021).
15. Condraticova Liliana. Arta metalelor. Portrete de creație ale bijuteriilor și meșterilor de artă decorativă (a doua jumătate a secolului al XX-lea – începutul secolului al XXI-lea). Iași: Doxologia, 2021. 320 p.
16. Ostapov Alina. Elemente decorative în arhitectura „stalinistă” a RSSM: de la schiță la realizare. În: *DIALOGICA*, 2022, nr. 1, 106-118.
17. Ostapov Alina. Semiotica arhitecturii Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești. În: „Simpozionul Internațional Monumentul. Tradiție și Viitor”. Ediția XX, Iași, 2019, 317-335.
18. Ostapov Alina, Studzinski Irina. Dominante arhitecturale ale orașului Chișinău edificate în primii ani după cel de-al Doilea Război Mondial. În: *ARTA*, 2021, nr. 1 (AV Arte Vizuale), 69-79.
19. ANA, DGAN, F. 3095, inv. 2 нт, d. 1382, Reconstrucția clădirii Sovietului de Miniștri. Note explicative la sarcina de proiectare, 1947.
20. Clădirea fostului Gimnaziu pentru fete fondat de baronesa Iulia A. von Gheiking, [online] <http://www.monument.sit.md/alexei-mateevici/85/> (consultat: 16 august 2016).
21. Condraticova Liliana. Arta metalelor din Basarabia (secolul al XIX-lea – prima jumătate a secolului al XX-lea). Chișinău, 2017, 384 p.
22. Hadei Daniela. Bogăția unui baron german, de izbeliște la Chișinău, [online] <http://ziarulnational.md/bogatia-unui-baron-german-de-izbeliste-la-chisinau/> (consultat: 16 august 2016).
23. Păslariuc V. Cine a devastat Chișinăul în iulie 1941?, [online] <https://historia.ro/> (consultat: 13 aprilie 2023).
24. Chișinău. Enciclopedie. Chișinău. 1984. 576 p.
25. ANA, DGAN, F. P-3204, inv. 1, d. 1, Corespondența lui A. V. Șciusev cu Direcția pentru Arhitectură pe lângă Sovietul de Miniștri al RSSM și al Uniunii Arhitecților din RSSM privind reconstrucția și planificarea orașului Chișinău, 1945–1946, f. 11.
26. Ostapov Alina. Urbanismul din RSSM prin prisma reglementărilor statale (1944–1952). În: *AKADEMOS*, 2018, nr. 3 (50), 137-144.
27. Elita arkhitektury i stroitel'stva XVIII–XXI vekov (3816 arkhitektorov), [online] http://elitarch.ru/?page_id=2137 (consultat: 2 iunie 2023).
28. Cucereanu Viorica. Povestea Păinii și a Soarelui. În: *AKADEMOS*, 2008, nr. 1-2 (9), 109-110.
29. Scurt istoric. [online] <http://bsclupan.asm.md/?lng=2&action=show&cat=13> (consultat: 10 mai 2023).
30. Instituția Publică Biblioteca Științifică (Institut) Andrei Lupan [online], <https://www.data2b.md/ro/companies/1008600004490/institutia-publica-biblioteca-stiintifica-institut-andrei-lupan> (consultat: 10 mai 2023).
31. Condraticova Liliana. Misiunea de a contribui la dezvoltarea Republicii Moldova. Cronica manifestărilor organizate de AȘM, aprilie 2019 – martie 2023. În: *AKADEMOS*, 2023, nr. 1 (68), 9-21.
32. ANA, DGAN, F. 3095, inv. 2, d. 1443, Construcția clădirii Comitetului Raional și a Comitetului Executiv Raional din orașul Chișinău, pe străzile Lenin și Svecinaia. Documente de aprobare a sarcinii de proiectare, f. 2-3.
33. Membrii Academiei de Științe a Moldovei: Dicționar. 1961–2006 / Academia de Științe a Moldovei / Colecția Academica. Chișinău: Știința, 2006. 432 p.
34. Academia de Științe a Moldovei: Academicieni și membri corespondenți / Academy of Sciences of Moldova: Academicians and Corresponding Members, / resp. de ed. C. Manolache. Chișinău, 2015, 192 p.
35. Ostapov Alina. Decorațiuni ale edificiilor realist-socialiste din orașul Chișinău. În: „Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine” (ediția a V-a), Conferință științifică internațională dedicată Zilei internaționale a femeilor cu activități în domeniul științei. Program și rezumatele comunicărilor, Editor Liliana Condraticova. Iași-Chișinău, 22 februarie 2022, p. 82.
36. Șlapac Mariana, Ceastina Alla. Repere în arhitectura Republicii Moldova. În: „Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine” (volumul III). Conferință științifică internațională consacrată Zilelor Europene ale Patrimoniului, Chișinău, 28-29 septembrie 2021 (ediția a IV-a). Editor Liliana Condraticova. Iași-Chișinău, 2021, 12-37.
37. Cu privire la înaintarea dosarului de includere a sediului Academiei de Științe a Moldovei în Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat [online], https://asm.md/sites/default/files/2023-05/AG_Hotara-rea_22%20martie%202023%20cladire_monumente%20istoric.pdf (consultat: 10 mai 2023).